

În anul 1927, la Editura Institutului de Literatură, București, a apărut lucrarea „Pesimismul lui Eminescu”, semnată de Henrieta Sachelarie. Concret, este vorba de textul unei teze de doctorat, susținută la Facultatea de Litere din București, aprobată de profesorii Mihail Dragomirescu și Ioan Bianu. Întrucât nu am putut afla date biografice privind pe autoare, voi trece direct la analiza cărții, care este destul de interesantă.

Anticipând, trebuie să atenționez, încă de la început, că autoarea țintește pesimismul eminescian, doar din creația poetică. Dar, nu prin analiza tuturor poemelor, ci prin selecțarea doar a aceluia care justificau o concluzie anticipată. Mai trebuie observat, apoi, că Henrieta Sachelarie vede în pesimismul eminescian o virtute, o notă esențială a frumuseții creației, rod al genialității creatoare. „De aceea ne-am propus să cercetăm acest pesimism, ca unul ce prezintă un deosebit interes estetic, cu atât mai mult, cu cât îl dovedim a fi mai independent de personalitatea omenească a lui Eminescu. El isvorăște direct din originalitatea lui creatoare, și ne dă emoția estetică ce caracterizează frumusețea, cu toată repulsivitatea ce se naște de obicei dintr-o asemenea stare sufletească. Căci de la început trebuie să facem o deosebire și să ținem seama că pesimismul, ca notă predominantă a personalității omenești, este dependent de stările fiziologice; și fiind deci un fenomen fizico-psihic, nu are nimic comun cu frumusețea. Pesimismul însă, care face parte din personalitatea artistică a unui poet genial, este esențialmente estetic, întrucât el este introdus ca element ideologic în ființa psiho-fizică și de sine stătătoare, ce se numește capodoperă de artă. Marele merit al lui Eminescu este tocmai de a fi putut face contemplabilă o stare sufletească atât de repulsivă cum este pesimismul” (p. 5). Rezultă, prin urmare, că Henrieta Sachelarie nu este interesată de cauzele pesimismului eminescian, ci se preocupă doar de dimensiunea artistică a acestui pesimism, de măsura în care genialitatea poetului pune în valoare ideea pesimistă. „Căci, deși Eminescu a scris poezii admirabile a căror idee predominantă e olimpică și senină, ori chiar optimistă, ca de exemplu: «Somnoroase păsărele», «Călin» și multe din poeziile erotice, printre care «Făt frumos din tei», «Și dacă ramuri bat în geam», «Sara pe deal», «Dorința», totuși, cele mai caracteristice și cele mai adânci au în fondul lor ideea pesimistă. Astfel sunt marile lui poeme: «Împărat și proletar», «Scrisoarea I», «Epigonii»” (p. 6).

Înarmată cu această ipoteză, Henrieta Sachelarie ia în calcul patru categorii de poeme emi-

Ștefan MUNTEANU

Henrieta Sachelarie despre pesimismul eminescian (I)

nesciene, respectiv poezii intime, poezii erotice, poezii meditativ-sociale și poezii filosofice. Și declară: „În cercetarea noastră vom face mai întâi o alegere a tuturor poeziilor în care găsim predominând pesimismul, indiferent dacă el se prezintă pesimist în idee, în suflet, or în plasticitate. Însă în această alegere vom căuta să facem o gradare, începând de la acele poezii în care pesimismul este mai superficial – manifestându-se, de exemplu, decât ca o stare generală de melancolie – și până la acelea în care el se caracterizează în toată complexitatea lui, în care simțirea ajunge la idee” (p. 6).

În prima categorie de poezii, cele intime, autoare include „Singurătate”, „Ce te legeni codrule”, „Melancolie”, și „Scrisoarea IV”. „Poeziile, pe care le grupăm sub acest titlu, au ca notă esențială legătura poetului exclusiv cu propriul său suflet. În ele poetul e din ce în ce mai detașat de lumea înconjurătoare. Vorbind cu sufletul său, Eminescu ne face să simțim întâi golul sufletesc, în care îl aduce singurătatea” (p. 7).

Cercetând poezia „Singurătate”, Henrieta Sachelarie consideră că este bine să vorbim despre o plâsmuire subiectivă, în care poetul se izolează voit, pentru a-și procura o stare plăcută. „Prin urmare, poetul, surprins în starea de melancolică armonie a sufletului său, exultă într-o simțire, care cuprinde deodată întregul lui suflet. Astfel uită tot răul cel înconjoară și se iluzionează cu fericirea unei clipe” (p. 10). Ideea este că impresia olimpismului este obținută prin tehnica literară a contrastului dintre optimism și pesimism.

Despre poezia „Ce te legeni codrule”, unde poetul își leagă starea sufletească de starea codrului în anotimpul de iarnă,

autoarea conchide că „ideea ce se desprinde din această doină intimă este aceea a unei sfâșietoare singurătăți. Este interesantă și totodată practică identificarea poetului cu codrul și care face ca sentimentul pesimist să devină și mai intim și mai delicat” (p. 12). Pornind de la originalitatea plastică a acestei poezii, autoarea consideră că aici pesimismul devine mai complex, mai puțin pur.

Sentimentul singurătății, împins chiar până la înstrăinarea de sine, este reperat și la baza poemei „Melancolie”. „În «Melancolie» se desvăluie întreaga genialitate a lui Eminescu. Ne găsim în fața unei minunate opere poetice. Ideea, sau mai bine zis obiectul sufletesc al acestei poezii, amărăciunea omului, care nu se mai recunoaște pe sine, e redată cu o bogăție de amănunte ideale, care ne dă impresia a realității estetice deosebite. Această stare pesimistă ce se desfășoară în tablouri, când grandioase, când luminoase, când superficiale, când adânci, e învăluit într-o atmosferă de strălucire caldă și plastică ce caracterizează originalitatea sufletului lui Eminescu” (P. 16). Ideea este că, în această poezie, originalitatea plastică nu mai este obținută prin apelul la forma simbolică, așa cum se întâmplă în „Ce te legeni codrule”, ci prin apelul la forma melancolică, adâncind și mai mult pesimismul, chiar dacă încă nu se sprijină pe o ideologie sistematică.

Tot în categoria poeziilor „intime”, Henrieta Sachelarie include și „Scrisoarea IV”, despre care autoarea crede că are multe analogii cu poezia „Melancolie”. „Ca și în aceasta (în „Melancolie”) sentimentul de tristețe se desprinde tot din pierderea credinței în iubire, din imposibilitatea de a mai crede

în ziua de azi. Mult mai puțină filozofie însă, dar cu o notă socială satirică, pesimismul ce se desprinde din poem este mai puțin adânc; la baza lui stând mai mult decât durere, resemnarea monotonă izvorâtă din constatarea tristă a irealizării viselor sale eterice” (p. 17).

Concluzia analizei celor patru poeme, categorisite ca „intime”, este următoarea: „Cu aceasta se termină prima treaptă a diferitelor capodopere poetice care arată din ce în ce mai viu diferitele momente ale tristeței, ce conduce pe poet la starea de adevărat pesimism” (p. 18). Reținem afirmația că este vorba despre „prima treaptă” pe drumul de la tristețe la pesimism.

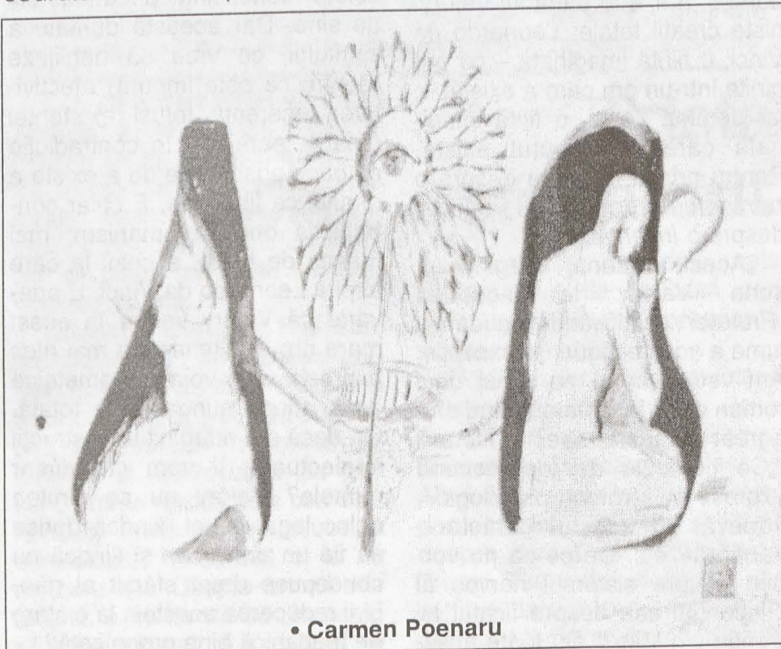
Cea de-a doua categorie de poezii, cele „erotice”, este împărțită, la rândul ei, în două subgrupe. În prima subgrupă sunt incluse „Floare albastră”, „Pe aceeași ulicioară”, „S-a dus amorul” și „Pe lângă plopii fără soț”, iar în a doua subgrupă întâlnim poeziile „Înger și Demon”, „Luceafărul” și „Despărțire”.

Tot despre tristețe vorbește Henrieta Sachelarie și în analiza poeziilor din prima subgrupă. Diferă doar modul de manifestare a acestei tristeți. „Fie că tristețea se manifestă sub forma de *amintire* dulce, ca în «Floare albastră»; sau ca *măhnire*, față de nestatornicia femeii, ca în «Pe aceeași ulicioară»; fie că se manifestă sub formă de *nemulțumire* față de neînțelegerea în dragoste, ca în «Pe lângă plopii fără soț», ori sub o formă mai filosofică, exprimând *părearea de rău* că suferința dulce a amorului a încetat, ca în «S-a dus amorul»; ori și care ar fi părerea de rău, măhnirea, nemulțumirea, amintirea, ele sunt numai schițate, fără să fie întovărășite de cortegiul de idei și de imagini care să le dea adâncimea pe care o subliniază ideea” (p. 20).

Trecând la cea de-a doua subgrupă a poeziilor „erotice”, autoarea țintește să pună în evidență felul în care poetul ercă de la motivul dragostei la ideea filosofică. Referindu-se, mai întâi, la „Înger și demon” și la „Luceafărul”, Henrieta Sachelarie afirmă: „Cu ele pesimismul lui Eminescu trece spre a doua fază, aceea în care *simțirea ajunge la idee*” (p. 29). Reținem, deci, și începutul celei de a doua faze a drumului spre pesimismul eminescian. Concret, cu referire la „Înger și demon”, aflăm: „Pesimismul din această poem, deși nu e

desăvârșit din punct de vedere al ideii, totuși e adânc și superior celui de până acum, întrucât se prezintă sub o formă mai complexă; după cum am spus, el ajunge la idee, desprinzându-se atât din simțire cât și din imaginile plastice” (p. 31). Simplificând mult explicația, autoarea crede că și în „Luceafărul”, poetul negăsind împlinirea, pe care o căuta în dragoste, a ajuns în pragul pesimismului. „Una din superioritățile estetice ale „Luceafărului” este tocmai această bogăție de nuanțe. După cum frumosul se împletește cu grațiosul și sublimul, tot așa pateticul se colorează cu note de umor și de cel mai fermecător idilic. Cât despre pesimism, el aici se arată cu atât mai firesc naturii intime a personalității artistice a lui Eminescu, cu cât poezia întregă e mai olimpică, cu note chiar de optimism” (p. 37).

Ideea pe care o cultivă Henrieta Sachelarie este aceea că tranziția spre pesimismul complex nu este o slăbiciune, ci o caracteristică a genialității lui Eminescu. În acest sens este analizată și poezia „Despărțire”. „În poezia «Despărțire», poetul își pune de la început chestiunea procesului chinitor al aducerii aminte, atunci când, fiind vorba de o ființă, pe care ai iubit-o mult și adânc, nu vrei să i se altereze imaginea cu nici o decepție, și totuși această imagine alterându-se, preferi ca s-o ștergi cu totul din suflet, decât s-o iubești mai puțin” (pp. 37-38). Autoarea vede aici o altă caracteristică a pesimismului lui Eminescu, respectiv alergarea poetului după durere. „«Despărțire» încheie ciclul poeziilor erotice, pe care ne-am propus să o analizăm. Ca și în «Înger și Demon» și «Luceafărul», seninătatea sufletului lui Eminescu este mult mai turburată. Pesimismul se adâncește, trecând de la melancolia și pateticul sentimental din primele poezii la o tristețe mai profundă, motivată de data aceasta pe idee, care aici prinde în conturul său o concepție foarte complexă asupra uitării dragostei. În «Despărțire», atât din punct de vedere al ideii, cât și al simțirii, găsim o tendință accentuată spre sporirea durerii, o alergare spre amar, care dă pesimismului o notă mai puternică și mai caracteristică tot-deodată. Originalitatea poeziei stă mai ales în aceea că starea sufletească a poetului este dedublată; toată dorința contrară de a nu fi uitat, dorință, care, trăiește puternic în subconștientul său, își face loc fără voia lui în conștiință” (p. 40). O dovadă firească a faptului că Eminescu a fost nu numai geniu, ci și om.

• Carmen Poenaru